

PONTUS İSYANI*

Zafer ŞEN¹

Doğu Karadeniz kıyılarında bir Pontus Rum devletinin kurulması fikri , Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı yıllara dayanmaktadır. Bölgede bir Pontus Devletinin kurulması Megali İdeanın hedeflerinden biri olmuştur. Bağımsız Yunanistan'ın kurulduğu 1830'lu yıllardan sonra Doğu Karadeniz bölgesine karşı ilgi artmıştır. 1870'ten sonra da özellikle Yunanistan'dan gelen Rumların sayıları artmış ,Atina'da yerleşmiş siyasi kişiler Samsun'u merkez yaparak çalışmaya başlamışlardır. Pontuşçuluk konusunda siyasi bir hareketin mümkün olabileceği fikri de 1908 yılında II.Meşrutiyet'in ilanından sonra açıkça ortaya atılmaya başlanmıştır. Bölgede ilk silahlı çeteyi de Amasya Metropoliti Germanos 1908 yılında Samsun'da kurmuştur. Trabzon'daki Yunanistan Konsolosluğu da 18 Ekim 1912'de Trabzon Metropolitine bir tezkere yazarak , Yunanistan kralı I.Yorgi'nin isim günü olan 23 Nisan'da Aya Gregorius Kilisesi'nde tören yapılmasını istemiş ve böylece konu tamamen bir Yunanlılık konusu haline gelmeye başlamıştır.

Bununla birlikte Yunanistan'ın Megali İdea'yı gerçekleştirmek üzere, Etnik-i Etery'a'dan Mavri Mira'ya kadar kurdurduğu bir çok cemiyete paralel olarak Türkiye'de Pontus Cemiyetleri de kurulmaya başlanmıştır. Bu Pontus cemiyetlerinin temeli 1904 yılında Merzifon Amerikan Kolejinde atılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslar'ın Trabzon'u işgal etmeleri ve Rumları silahlandırmalarıyla Pontuşçuluk faaliyetleri çetecilik yapmak suretiyle ivme kazanmıştır. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde dini kuruluş ve din adamlarının rolü en başta gelmektedir. İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi de Pontus Devleti kurma teşebbüsünde öncü rol oynayan kuruluşlardan birisidir. 1904 yılında İnebolu'da Manastır denilen tepede İlk Pontus teşkilatını kuran da Rahip Clemeatios'tur. Yüksek dereceli Ortodoks papazları, bilhassa Amasya Metropolidi Germanos ve Trabzon Metropolidi Chrysanthos, çetelere cesaret vermiş ve davalarını uluslararası merciler önünde savunmuşlardır.

* Bu makale 18.02.2006 tarihinde Konya'da kaleme alınmıştır.

¹ Araştırmacı, Tarihçi, Yazar, www.zafersen.com, zafer@zafersen.com

Rusların Karadeniz'den çekilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti bölgede hakimiyeti yeniden sağladı. Ancak bu dönemde Pontusçuluk faaliyetleri uluslararası bir boyut kazanmıştı. 5 Mayıs 1917'de Tiflis'te Yunanistan Kafkaslar Kongresi yapılmış, 1917 Ekim ayı ortalarında Atina'da , Karadeniz kıyı şehirlerinde yaşayan Pontusluların temsilcilerinin katıldığı , bölgedeki Rumları bağımsız bir devletin çatısı altında toplamayı amaçlayan önemli bir kongre yapılmıştır. Ekim 1917'de Paris'te Pontus Milli Merkezi kurulmuş, ayrıca ABD'de de aynı amaçla özel bir komite meydana getirilmiştir. Temmuz 1918'de Pontus'un bağımsızlığının ve I. Dünya Savaşında Kafkaslara giden Rumların tekrar eski vatanlarına dönme arzularının dile getirildiği bir başka Pontus Kongresi de Bakü'de toplanmıştır ve 1918 Ekiminde Batum'da Pontus Milli Merkezi kurulmuştur.

Mondros Mütarekesi ile birlikte Rumlar bölgedeki faaliyetlerini daha da artırmışlardır. Yunanistan ve İtilaf devletlerinin kışkırtmaları ve yardımlarıyla faaliyetlerini hızlandıran Rumlar, bir yandan diplomatik girişimlerde bulunurken , diğer yandan da bölgede nüfus üstünlüğü kurmak amacıyla dışarıdan göçmen getirmeye çalışmışlar ve çetecilik faaliyetlerine yönelmişlerdir.

Eleutherios Venizelos'un telkinleriyle Trabzon Metropolitdi Chrysanthos, Ermenilerle bir konfederasyon oluşturma çabası içine girmiş , bu amaçla 14 Kasım 1919'da Batum'a gitmiştir. Batum'dan Tiflis ve Erivan'a geçen Chrysanthos burada Ermenilerle federasyon görüşmelerine katılmıştır. Yapılan görüşmeler sonunda Ocak 1920'de Rum-Ermeni anlaşması imzalanmıştır. Yunan subayı ve Pontus davası ileri gelenlerinden Katheridios ile Ermenistan temsilcisi General Terminasyan arasında imzalanan bu anlaşmayla müttefiklerin veya Yunanistan'ın bölgeye askeri yardım göndermesi kararlaştırılmıştır.

Eleutherios Venizelos, bu anlaşmanın Anadolu'daki milli hareketi iki ateş arasında bırakarak güçlenmesini engelleyeceğine ve Doğu'da meydana getirilecek Rum-Ermeni-Gürcü ittifakının güçlü bir set oluşturacağına inanıyordu.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde mütareke döneminde yoğun şekilde çetecilik faaliyeti gösteren Pontus çetelerinin sayısı 25 bin civarındaydı. Samsun ve dolaylarında

yoğunlaşan bu çetelerin , Yunanistan'ın milli kuvvetleri arkadan vurma stratejisi içinde, Yunan ordusuyla koordineli bir şekilde hareket ettikleri görülmektedir.

Mütareke döneminde , Pontus çeteleri ile savaştıkları yeteri kadar kuvvet bulunmadığından bu çetelerin üzerine gerektiği kadar gidilememiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920'de TBMM'de yaptığı konuşmada ; Pontus meselesini çözmekle görevleri kuvvetlerin büyük bir komuta altında birleştirilmesi gereğini vurgulaması üzerine Pontusçuluk faaliyetlerini köklü bir şekilde halletmek amacıyla 9 Aralık 1920'de Merkez Ordusu kurulmuş, komutanlığına da Nurettin Paşa tayin edilmiştir. 1923 yılının ilk aylarına kadar sürdürülen mücadele neticesinde Pontus çetelerinin isyanı tamamen bastırılmıştır. Bu olaylar sırasında Pontus çeteleri tarafından 1.814 Türk öldürülmüş, 3.713 ev yakılmış, 1.800 civarında gasp ve soygun olayı gerçekleştirilmiştir. Buna karşılık bu mücadele sırasında 11.118 Rum çeteci öldürülmüştür.

Bu bölgede çalışan İstiklal Mahkemesi Pontus İsyanına katılmak ve kışkırtmak suçundan 3 Müslüman ve 174 Rum'u idama mahkum etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Dr. Yusuf Gedikli, *Pontus Meselesi*, Bilge Karınca yayınları, İstanbul , 2002

Hüseyin Mümtaz, *Karadeniz'in Kitabı Pontus Masalı*, Toplumsal Dönüşün yayınları, İstanbul, 2000

Nuri Yazıcı, *Milli Mücadele'de Canik Sancağında Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)*, Çizgi Kitapevi yayınları, Konya , 2004

Mesut Çapa, *Pontus Meselesi*, Serander yayınları, Trabzon 2001

Haşim Albayrak, *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*, Babıali Kitaplığı , İstanbul, 2003

Dr. Hamit Pehlivanlı ve diğerleri, *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası*, Makaleler, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara, 2006